

Doncsev András

Szabad tudásáramlás, egyenlő hozzáférés – Könyvtárak az európai állampolgárokért*

**Tisztelt Elnök Asszony, Polgármester Úr, Főtitkár Asszony, Rektor Úr,
Igazgató Asszony és Főigazgató Úr!**

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma képviselőjében tisztelettel köszöntöm a Magyar Könyvtárosok Egyesületének 45. Vándorgyűlésén részt vevő könyvtárosokat, amelyre a szervezők tájékoztatása alapján több mint hétszáz fő érkezett az ország különböző településéről a különböző típusú könyvtárak képviselőjében.

Önök között bizonyára vannak olyanok, akik olvasták Johann Nikolaus Weislinger híres *Friss Vogel oder stirb!* című antilutherista könyvét, mely Strasbourgban jelent meg 1726-ban. Nos, én töredelmesen bevallom, jómagam nem tartozom közéjük, már csak azért sem, mert tudomásom szerint ennek a könyvnek az a nevezetessége, hogy a világ leghosszabb előszavát tartalmazza: a mű összesen 618 oldalából kíméletlen önzéssel 470-et tesz ki.

Szeretném megnyugtatni Önöket, én most nem török hasonló babérokra, és nem kívánom a köszöntőmet a vándorgyűlés előszavaként kötetnyi hosszúságúra nyújtani. De mivel a tanácskozás roppant izgalmas, kihívásokkal teli, összetett témát jár körül, néhány gondolatot – anélkül, hogy versenyre kelnék az előadókkal – mégis megosztanék Önökkel.

Nos, tisztelt Hölgyeim és Uraim, nem tudom, hogy mennyire volt tudatos a szervezőkben a helyszínválasztás és a téma kapcsolata, de úgy gondolom, hogy hosszas gondolkodás után sem választhattak volna jobb helyszínt, mint az egyetemalapítási terveket szövögető és ehhez könyvtárat alapító, nagytudományú és vidámkedélyű Esterházy Károly püspök székvárosát. Annak a püspöknek a székvárosát, aki annyi templomot épített negyed magyarországnyi egyházmegyéjében, mint előtte és utána senki, s a templom mellé mindenütt iskolát is alapított. A könyvtár megszervezésénél európai horizonton tájékozódott, a legkiválóbb kiadványokat vásároltatta meg, és a könyvtárat a nyilvánosság számára történő megnyitással nem-

* Elhangzott az MKE 45. vándorgyűlésének nyitóülésén Egerben, 2013. július 18-án.

csak a lyceum tanárai és diákjai, hanem egy szélesebb közönség számára is hozzáférhetővé tette.

Könyvtár, iskola és a könyvtár kapujának valóságos kitérője, mi más ez, ha nem a szabad tudásáramlás és egyenlő hozzáférés, az akkori kor színvonalán? És ez a hagyomány folytatódik az Önök városában, napjainkban is, hiszen a Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtár 2010-ben az „Év Könyvtára” volt, és 2012-ben elnyerte a rangos „Minősített Könyvtár” címet.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Egy magyar helyett egy francia úrról, Anne Robert Jacques Turgot-ról, XVI. Lajos pénzügyminiszteréről írnak, hogy igencsak impozáns könyvtárat tudhatott magáénak. Dolgozószobájában a plafonig nyújtóztak a könyvespolcok, rajtuk fegyelmезetten sorakoztak a tekintélyt parancsoló, vaskos kötetek, melyek szinte kőfal-ként, a tudomány megingathatatlan bástyájaként tornyosultak a belépő fölé. Ám aki mégis arra vetemedett, hogy bepillantson a rendíthetetlennek tűnő fal mögé, rádöbbenhetett, hogy mögötte valójában kongó üresség tátong. Turgot könyvtárában a tudomány fala igazából színpad volt, a fantasztikus címek pedig semmit sem rejtettek: a pedáns rendben sorakozó, díszes, aranyozott könyvhátak túlnyomó része ugyanis fából készült, és a konzolok pusztán sokat sejtető díszletek, paravánok voltak.

Nos, az ilyen kirakatpolitika helyett a kormány valóban meghatározó szerepet szán a kultúrának. Ennek fontosságát felismerve került be a Nemzeti Együttműködés Programjába, hogy a Kormány a „*kulturális értékek védelmében is érvényre juttatja a nemzeti egység akarátát és helyreállítja a közjó primátusát*”, és ennek jegyében indult meg 2010-ben a kulturális rendszerváltás folyamata, amely az elmúlt három évben a könyvtári intézményrendszerben is jelentős változásokat, átalakulásokat eredményezett.

Kulturális politikánk fontos feladata, hogy biztosítsa azoknak a kulturális javaknak a megőrzését és hozzáférhetővé tételét, amelyek múltunk és jelenünk megismerése, a társadalmi jólét és a fenntartható fejlődés biztosítása, valamint a jövő nemzedékek számára történő átörökítésének és társadalmi hasznosításának szempontjából pótolhatatlanok. Ezt a feladatot a közgyűjtemények – könyvtárak, levéltárak és múzeumok – végzik, amelyek száma meghaladja a négyezer-hatszázat. Ezeknek az intézményeknek a fenntartása és működtetése alapvető fontosságú azért is, mert rajtuk keresztül biztosítható, hogy a dokumentumok és információk, a tudás szabadon, mindenki számára hozzáférhető legyen. A közgyűjtemények és így a könyvtárak nélkül elképzelhetetlen a tanulás, az oktatás, a kutatás, a művelődés és az emberi erőforrások megújulása.

A nyilvános könyvtári rendszer Magyarország legnagyobb működő kulturális intézményrendszere (3717 nyilvános könyvtár). Ma, 2013-ban elmondhatjuk, hogy az Önök munkájának is köszönhetően ötvenhét kistélepülés kivételével az ország minden településén található nyilvános könyvtár, vagy nyilvános könyvtári szolgáltatást nyújtó könyvtári szolgáltató hely, ahol 2012-ben huszonhatmillió látogatót regisztráltak. A lépések jó irányát mutatja, hogy a könyvtárhasználók száma az utóbbi időben folyamatosan emelkedik, a tizennégy éven aluli regisztrált használók aránya pedig még az átlagnál is nagyobb ütemben nő. A célunk az, hogy

Magyarország minden településén ilyen magas színvonalú és minőségű nyilvános könyvtári szolgáltatásokat érjenek el a polgárok.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A helyi önkormányzatokról szóló, a nemzeti felsőoktatásról, a nemzeti köznevelésről szóló törvényekben, valamint a kulturális szaktörvényben szerepelnek a könyvtári közfeladatok, ezzel tovább erősítettük a könyvtárak nélkülözhetetlen szerepét. 2012-ben lezajlott a megyei könyvtárak fenntartóváltása és ezzel párhuzamosan a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításával az intézmények feladatainak korszerűsítése. A nyilvános könyvtárak feladatai olyan fontos feladatokkal bővültek, mint az elektronikus könyvtári dokumentumok elérhetőségének biztosítása, a könyvtárhasználók segítése a digitális írástudás, az információs műveltség elsajátításában, és az egész életen át tartó tanulás folyamatában. De említhetem a kulturális, közösségi rendezvények és programok szervezését is. Ezek az új feladatok megerősítik és elősegítik mindannak a megvalósulását, amit korábban mondtam: a könyvtárak a tudás-, az információ- és kultúrákövetítő tevékenységükkel hozzájárulnak az emberi erőforrások megújulásához, az életminőség javításához, az ország versenyképességének növeléséhez.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A társadalmi felzárkózás kiemelt feladatában nagyra kell értékelnünk azt a lehetőséget, hogy egy kistelepülés könyvtárából is lehet igényelni könyvtári dokumentumot, információt akár a legnagyobb egyetem könyvtárának gyűjteményéből is. Ezért a nyilvános könyvtári ellátás rendszerének pillérei továbbra is az Országos Dokumentum-ellátási Rendszer (ODR), és az ötezer fő alatti kistelepülések nyilvános könyvtári ellátását biztosító Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer (KSZR). A feladatok fontosságát jelzi, hogy az ODR működését a kulturális szakterület támogatja, amelynek összege hatvanmillió forint volt 2013-ban.

A KSZR rendszer működtetésével és fejlesztésével is jelentős előrelépést teszünk ebben az évben, hiszen a korszerű és magas színvonalú könyvtári ellátáson túl, a szolgáltatás helyszíne a kistelepülésen élőknek közösségi helyként is szolgál. A KSZR működtetése a megyei könyvtárakat nagy próba elé állítja, néhányan most ismerkednek ezzel a feladattal, de – és ez legyen a szemünk előtt – nagyon fontos közfeladatot teljesítenek. Az idei évtől már több mint kétezer-kétszáz kistelepülési önkormányzat veszi igénybe ezt a szolgáltatási formát. A rendszer működtetéséhez szükséges jogszabályokat elkészítettük, amelynek előkészítésében a könyvtáros szakmai szervezetek is részt vettek. Bízom abban, hogy a jövő év tavaszán szép eredményekről számolhatunk be.

A települési könyvtári ellátás vonatkozásában a korábbi helyzet erős korlátok közé szorította a települések könyvtárügyét, a megye adósságot halmozott fel, nem tudott elegendő forrást biztosítani intézményei működtetésére, a többcélú kistérségi társulások könyvtári támogatása nem terjedt ki minden megyére és minden tele-

pülésre, nem volt települési könyvtári célú normatíva, ebből következően bizonytalan volt mind a megyei, mind a települési könyvtárak finanszírozása. Ezen változtatni kellett. Az idei költségvetésben már önálló normatívát (1140,- Ft/fő) tudunk biztosítani, amely minden települést megillet, ez nagy eredmény. Ezen kívül törvényben meghatározott összeg a megyei könyvtárak állami támogatása, és 1,7 milliárd forint kiegészítő támogatást kapnak a kistelepülések könyvtári ellátására. Ezek a korábbi bizonytalan finanszírozáshoz képest óriási előrelépést jelentenek. Érzékeltük azonban, amit az Önök visszajelzései is megerősítettek, hogy a városi önkormányzatok kevesebb forrást tudnak fordítani a könyvtárra, de bízunk abban, hogy 2014-ben ezen is lehet majd javítani annak érdekében, hogy a lakosság továbbra is színvonalas könyvtári ellátást kaphasson.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

A kormány az Emberi Erőforrások Minisztériumának létrehozásával, felelősségi területeinek meghatározásával hitet tett amellett, hogy az emberre szellemi, testi és lelki mivoltában egyszerre tekint. A fenti elvárásoknak megfelelni képes, rugalmas és harmonikus személyiség kialakulásához – a fiatalokat érő rendkívül sokféle hatás miatt – a család mellett az oktatási, kulturális, szociális, egészségügyi, valamint az egyházak által fenntartott intézmények szoros együttműködésére van szükség. Ezek az intézmények is működtetnek könyvtárakat, amelyek a közkönyvtári rendszer mellett hatékonyan támogatják az emberi erőforrások kibontakozását.

Nem feledkezhetünk meg a könyvtári rendszer zászlóshajójáról, nemzeti könyvtárunkról, amely 2014-ben elindítja legújabb és Magyarországon egyedülálló könyvtári szolgáltatását, a szerzői jog által védett és nem védett elektronikus dokumentumok szolgáltatását. A felsőoktatási és szakkönyvtárak szintén fontos feladatokat ellátó elemei a könyvtári rendszernek. Kiemelt szerepet töltenek be az oktatás és a kutatás támogatásában, így fejlesztésükre a következő időszakban nagy hangsúlyt kívánunk fordítani. Az innováció ezen a területen érhető tetten a legerőteljesebben, amely elengedhetetlen a tudományos és a korszerű tanulási tevékenység támogatásához.

A könyvtári rendszer megfelelő működésének biztosítása fontos szempont a jövőben is annak érdekében, hogy mindenki számára elérhetővé tegyük a korszerű könyvtári szolgáltatásokat Magyarország valamennyi településén.

A könyvtári szolgáltatások modernizációjában figyelembe kell venni a társadalmi elvárásokat és a digitális világ kihívásait, az infokommunikációs technológiák ugrásszerű fejlődését és az ebből adódó lehetőségeket. Ezekre a kihívásokra a könyvtári világ legjobb válasza a hozzáférés növelése, ennek eszköze pedig a digitalizálás. Az elektronikus formátumú dokumentumok minél szélesebb körű elérhetőségének megteremtése a szerzői jogok figyelembevételével: ez az egyik legfontosabb előttünk álló feladat. Ez szorosan összefügg az oktatás és az élethosszig tartó tanulás támogatásával, a szegénység, a hátrányos helyzet átöröklődésének megakadályozásával, valamint a gyermekek és fiatalok társadalmi integrációjának könyvtári eszközökkel való támogatásával. Új kihívásként válaszokat kell keresnünk a foglalkoztatottság növelésének támogatására is, amelyben a könyvtárak tanulási és képzési programjai fontos szerepet tölthetnek be. Emellett nem szabad megfelej-

kezni az olvasáskultúra folyamatos fejlesztéséről, a funkcionális analfabétizmus leküzdéséről és a digitális szakadék csökkentéséről, amelyben a könyvtáraknak nagy tapasztalata van.

A könyvtári rendszer jelenleg egyik legjelentősebb feladata áll most Önök előtt, a 2014–2020 közötti időszak könyvtári stratégiájának elkészítése, amely a szakmai irányítás egyik fontos eszköze és kormány-szintű elvárás is. Ez a konferencia remek alkalom arra, hogy közös gondolkodások induljanak el és megfogalmazódhasson a könyvtárügy jövőképe és küldetése 2020-ig. Ez a közös útkeresés nem újdonság Önöknek, hiszen elmondhatjuk, hogy a könyvtári terület mindig lényegesnek tartotta, hogy a több mint háromezer-hétszáz intézményből álló rendszere feladatellátását a közös gondolkodás és közösen meghatározott célok mentén, stratégiai irányítással működtesse. Az immár harmadik könyvtári stratégiai ciklus 2013-ban befejeződik. Részletes értékelésére még nem került sor, de az eddigi eredmények azt mutatják, hogy a célok nagy része mára megvalósult. Ez a siker az Önök és a szakmai irányítás közös sikere.

Most már a stratégiakészítés és a következő európai uniós költségvetési időszakra való felkészülés határozza meg a munkánkat. Az országos könyvtári stratégia előkészítéséhez a minisztérium elkészített egy előzetes szakmai vitaanyagot és az Önök rendelkezésére bocsátotta a kormány hivatalos honlapján. Mindezek dokumentumaival Önök a társadalmi egyeztetés keretében találkozhatnak, amelyhez a szakmai szervezetek, így az egyesület együttműködésére is számítunk.

A stratégia fő célkitűzései között első helyen a könyvtárak társadalmi szerepvállalásának erősítése áll. A könyvtárak így a széles körű kulturális demokrácia helyszíneivé válhatnak, ahol biztosított a kulturális javakhoz való hozzáférés, jelentős szerepet vállalva ezzel a hátrányos helyzet felszámolásában és az életminőség javításában.

A második helyen a könyvtári rendszer hosszú távú működésének fenntartása és innovatív fejlesztése áll. A harmadik kitűzött célnak két eleme van: a korszerű, felhasználóközpontú, versenyképes országos könyvtári szolgáltatások fejlesztése, és a széles körű, jogszerű elektronikus hozzáférés biztosítása.

Ma egy átlagos számítógép-használó számtalan helyen tud információt szerezni. De, hogy ne vesszen el az információs tengerben, hogy megfelelően tudja feltenni a kérdést, és a kapott válaszokból ki tudja választani a valóban releváns információkat, információkeresési stratégiákat kell kialakítani, ehhez sok mindent meg kell tanulni, és ebben a könyvtárakban dolgozó szakemberek nagyon sokat segíthetnek.

A kiváló filozófus, Umberto Eco egy interjúkötetben például a XXI. század egyik legnagyobb kihívásának tekintette a szelekció problémáját. Miközben feldolgozhatatlan mennyiségű információ áramlik felénk és áll rendelkezésünkre, az ember egyre elveszettebben, magányosabban, bizonytalanabban, tájékozódási pontok nélkül botladozik ebben a rengetegben, hiszen ahogy a tanulásnak, a felejtésnek is megvan a művészete. Újabb osztálytagozódás van kialakulóban – figyelmeztet –, ezúttal nem az anyagiak alapján, hanem a szerint, ki rendelkezik olyan fejlett kritikai szellemmel, hogy válogatni tud az információk között.

Könnyen belátható tehát, hogy nem nélkülözhetjük az Önök szaktudását, ismereteit, és bizony nem nélkülözhetjük a jóról és a rosszról való tudásukat és hazafiságot sem, hiszen szükségünk van egyfajta nemzeti közmegegyezésre: mit tartunk át-

hagyományozandónak, továbbadandónak, és mit nem, ha nem akarjuk, hogy tízmillió egymás mellé rendelt egyén társadalma legyünk, akiket semmi sem fűz össze.

Ehhez kapcsolódik tehát a negyedik fő beavatkozási irány: az Önök szaktudásának folyamatos megújítása és elismerésének biztosítása.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Dióhéjban ennyit szerettem volna mondani Önöknek.

Bár hozzá kell tennem, az idősebb Plinius utal a *Historia Naturalis* című könyvében arra, hogy „Cicero említ egy diót, amelynek héjában elfért a pergamenre írott teljes Iliász.” A tudósok sokat töprengtek a mondaton, és hosszú ideig képtelenségnek tartották, hogy a 15 686 verssort rá lehessen másolni egy olyan kártyára, amit aztán bele lehet gyömöszölni bármilyen dió héjába.

Aztán a XVIII. században a francia Pierre Daniel Huet, a híres tudós és avranches-i püspök ellenpróbát rendezett, és bebizonyította az állítás igazságát: vagyis Homérosz eposzát is el lehet mondani dióhéjban! Hát, ha eposznyi hosszúságú nem is volt a beszámolóm, azért igyekeztem kimerítő lenni, remélem, kellemesen elfáradtak.

Ezért kívánom Önöknek, hogy pezsdítő szakmai eszmecsere, szakmájuk nagy kihívásaival foglalkozó beszélgetésekre kerüljön sor e két nap során, és vigyék majd magukkal ezek jó élményét. A szakma frissítő vérkeringése élénkítse fel Önöket is annak érdekében, hogy a könyvtárak használói jókedvű, tiszteletre méltó tudású, ugyanakkor szolgálatkész könyvtárosokkal találkozhassanak a jövőben is.

Leonardo da Vinci javasolta azt állítólag a tanítványainak, hogy rajzoljanak társaságban, mert a „csekélyke irigység” jobbra ösztönöz; azt gondolom, hasonlóképp, a kollégák szakmai múltja és tekintélye mindannyiunkat arra sarkallja, hogy a legjavukat igyekezzenek nyújtani.

Jó tanácskozást kívánok a Vándorgyűlés minden résztvevőjének!